

РОЗДІЛ 4. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО, ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 346.7:004.738.5

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.2.1>

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ: МІЖНАРОДНІ ТА НАЦІОНАЛЬНІ СТАНДАРТИ

Берч В.В.,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри конституційного права

та порівняльного правознавства,

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ORCID: 0000-0002-3837-4724

Берч В.В. Правове регулювання електронної комерції: міжнародні та національні стандарти.

У статті досліджуються проблеми правового регулювання електронної комерції як ключової складової сучасної цифрової економіки. Оскільки електронна комерція є глобальним явищем, яке швидко розвивається, виникають нові виклики в правовому полі, зокрема необхідність гармонізації національних та міжнародних правових стандартів. Зокрема, зазначено, що динамічні зміни у сфері електронної комерції вимагають адаптації національних правових актів для відповіді на сучасні виклики, зокрема у сфері міжнародних транзакцій.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що сучасні технології створюють нові форми цифрових правовідносин, які національні правові системи не завжди встигають адекватно регулювати. Вказане викликає необхідність глибокого аналізу механізмів правового регулювання електронної комерції на міжнародному та національному рівнях. Важливим завданням є гармонізація національних правових норм з міжнародними стандартами, що забезпечить стабільність правової системи та захист прав учасників ринку. Стаття звертає увагу на те, що, попри значний обсяг досліджень у сфері електронної комерції, існує значний розрив у правовому регулюванні цієї галузі в різних країнах, що ускладнює роботу міжнародних платформ та захист прав споживачів і підприємців.

У ході дослідження було проведено комплексний аналіз ключових законодавчих актів України, які регулюють електронну комерцію, включаючи Закон України «Про електронну комерцію», Закон України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» та інші. У статті наголошується на важливості подальшої гармонізації українського законодавства з міжнародними стандартами, що є необхідним для забезпечення правової визначеності та стабільності в умовах глобальної цифровізації економіки.

Значну увагу в роботі приділено аналізу міжнародних правових актів, таких як Типовий закон ЮНСІТРАЛ про електронну комерцію та Керівні принципи електронної комерції Організації економічного співробітництва та розвитку. Ці документи відіграють ключову роль у гармонізації міжнародних правових норм і створенні єдиного правового простору для електронної торгівлі.

Акцентовано увагу на тому, що ефективне правове регулювання електронної комерції є важливим для розвитку міжнародної торгівлі, забезпечення безпеки електронних транзакцій і захисту прав усіх учасників ринку. Обґрунтовується необхідність адаптації національних правових систем до вимог міжнародних стандартів, що сприятиме зростанню електронної комерції та підвищенню конкурентоспроможності держав у глобальній економіці.

Ключові слова: електронна комерція, цифрові технології, цифрова економіка, правове регулювання, економічна свобода, інформаційно-комунікаційні технології, глобалізація, цифровізація, національні стандарти, міжнародні стандарти, економічний розвиток.

Berch V.V. Legal regulation of e-commerce: international and national standards.

The article examines the problems of legal regulation of electronic commerce as a key component of the modern digital economy. Since e-commerce is a global phenomenon that is rapidly developing, new challenges arise in the legal field, in particular, the need to harmonize national and international legal standards. It is stated that dynamic changes in the field of e-commerce require adaptation of national legal acts to respond to modern challenges, particularly in the field of international transactions.

The relevance of the study is due to the fact that modern technologies create new forms of digital legal relations, which national legal systems do not always have time to adequately regulate. This calls for an in-depth analysis of the mechanisms of legal regulation of electronic commerce at the international and national levels. An important task is the harmonization of national legal norms with international standards, which will ensure the stability of the legal system and the protection of the rights of market participants. The article draws attention to the fact that, despite a significant amount of research in the field of electronic commerce, there is a significant gap in the legal regulation of this field in different countries, which complicates the work of international platforms and the protection of the rights of consumers and entrepreneurs.

During the study, a comprehensive analysis of key legislative acts of Ukraine regulating electronic commerce was carried out, including the Law of Ukraine «On Electronic Commerce», the Law of Ukraine «On Electronic Identification and Electronic Trust Services» and others. The article emphasizes the importance of further harmonization of Ukrainian legislation with international standards, which is necessary to ensure legal certainty and stability in the conditions of global digitalization of the economy.

Considerable attention is paid to the analysis of international legal acts, such as the UNCITRAL Model Law on Electronic Commerce and the Guidelines for Electronic Commerce of the Organization for Economic Cooperation and Development. These documents play a key role in harmonizing international legal norms and creating a single legal space for electronic commerce.

Attention is focused on the fact that effective legal regulation of electronic commerce is important for the development of international trade, ensuring the security of electronic transactions and protecting the rights of all market participants. The need to adapt national legal systems to the requirements of international standards is substantiated, which will contribute to the growth of electronic commerce and increase the competitiveness of states in the global economy.

Key words: e-commerce, digital technologies, digital economy, legal regulation, economic freedom, information and communication technologies, globalization, digitalization, national standards, international standards, economic development.

Постановка проблеми. Електронна комерція, як засаднича складова сучасної цифрової економіки, розвивається надзвичайно швидкими темпами, що диктує нові виклики у правовому полі. З огляду на глобальний характер електронної комерції, постає питання узгодження міжнародних та національних правових стандартів. Позаяк, низка країн застосовують різні підходи до регулювання електронних транзакцій, захисту персональних даних, інтелектуальної власності та електронних платежів, що призводить до правових колізій та невизначеності для учасників ринку.

Окрім цього, стрімкий розвиток технологій створює умови для появи нових форм цифрових правовідносин, які національні правові системи не завжди встигають адекватно регулювати. Зазначене, підвищує необхідність адаптації існуючих нормативних актів до сучасних реалій, зокрема у сфері міжнародних транзакцій, де учасники різних правових систем зустрічаються у спільному електронному просторі.

Разом із тим, новизна дослідження даної проблематики полягає у тому, що незважаючи на активний розвиток електронної комерції, має місце значний розрив між сферою правового регулювання в різних країнах, що ускладнює роботу міжнародних платформ та забезпечення захисту прав споживачів і підприємців на глобальному рівні. Відтак, необхідність гармонізації національних та міжнародних стандартів є ключовим завданням для досягнення ефективного та стабільного правового регулювання в сфері електронної комерції.

Стан опрацювання. Дослідження розвитку електронної комерції за останні роки було проведено такими науковцями, як Васильєв Ю., Гліненко Л., Дайновський Ю., Лесько Н., Марусей Т., Орехова Т., Петруненко Я., Писаренко Н., Синявська О. та ін. Незважаючи на значний внесок цих авторів у формування теоретичних та практичних засад електронної комерції, кардинальні зміни в досліджуваній сфері економіки вимагають подальшого детального аналізу. Таким чином, осо-

бливу увагу слід приділити вивченню механізмів впливу різних факторів і стандартів на розвиток електронної комерції як в Україні, так і на міжнародному рівні.

Метою статті є здійснення комплексного аналізу правового регулювання електронної комерції на основі міжнародних та національних стандартів.

Виклад основного матеріалу. Електронна комерція стала одним із провідних напрямів сучасної економіки, що вимагає нових підходів до її правового регулювання. Стрімкий розвиток інформаційних технологій і глобалізація цифрових ринків створюють нові виклики для національних правових систем, які мають адаптуватися до сучасних умов. Міжнародний характер електронної комерції піднімає питання про гармонізацію законодавства різних держав, що є необхідним для забезпечення правової визначеності та захисту прав усіх учасників ринку. Неоднорідність правового регулювання, яка існує на рівні національних юрисдикцій, ускладнює функціонування суб'єктів електронної комерції, особливо в аспекті захисту прав споживачів, безпеки даних та забезпечення виконання електронних договорів.

З огляду на зазначене, дослідження правового регулювання електронної комерції на національному та міжнародному рівнях є актуальним і потребує глибокого аналізу. Вказане, таким чином дозволить забезпечити правову стабільність в досліджуваній сфері та створити сприятливі умови для функціонування суб'єктів електронної комерції в глобальному масштабі.

Зауважимо, що на сьогодні не існує єдиного загальноприйнятого визначення поняття «електронна комерція». Різні міжнародні організації, законодавчі акти та науковці підходять до цього питання з різних точок зору. Загалом, електронну комерцію часто визначають як здійснення комерційної діяльності, укладення угод та продаж товарів або послуг через електронні платформи, але межі цього поняття можуть варіюватися залежно від контексту правового регулювання та технологічного розвитку.

Так, погоджуючись із загальним розумінням електронної комерції як діяльності, заснованої на електронних комунікаціях, А.А. Маєвська зосереджується на використанні електронних комунікацій і технологій обробки цифрової інформації для встановлення та зміни відносин, пов'язаних зі створенням вартості між організаціями та між організаціями й індивідами [1].

На протипагу вищезазначеному, В.М. Полях розглядає електронну комерцію через призму електронного бізнесу, наголошуючи на важливості використання мережевих інструментів для ефективної взаємодії між учасниками. Важливим елементом даного процесу, як стверджує авторка є використання всіх наявних у мережі інструментів для забезпечення ефективної взаємодії між суб'єктами господарської діяльності, що підкреслює комплексний характер електронної комерції в сучасних умовах цифрової економіки [2].

Погоджуючись із попередніми дефініціями, Р.Ю. Царьов робить акцент на юридичному аспекті електронної комерції, характеризує комерцію як будь-яку транзакцію, що здійснюється через комп'ютерні мережі, при якій відбувається передача права власності або права використання товарів чи послуг від однієї особи до іншої, включаючи обмін активами чи правами на них за допомогою електронних засобів, що забезпечує ефективність процесу купівлі-продажу в умовах цифрової економіки [3].

О.М. Юдін, з іншого боку, звертає увагу на економічну складову цього процесу, підкреслюючи його важливість для автоматизації та підвищення ефективності господарських операцій у глобальній цифровій економіці. Так, автор підкреслює, що електронна комерція являє собою форму економічної діяльності, що передбачає процес купівлі-продажу товарів та послуг, де взаємодія між суб'єктами господарювання відбувається на основі інформаційних мереж. Важливою особливістю є відсутність безпосереднього фізичного контакту між учасниками угоди, що здійснюється за допомогою цифрових платформ. Такий підхід дозволяє забезпечити високий рівень автоматизації та ефективності комерційних операцій в умовах глобальної цифровізації економічних відносин [4].

Узагальнюючи всі вищезазначені концепції, під електронною комерцією можна розуміти комплексну форму економічної діяльності, що включає взаємодію між суб'єктами господарювання або споживачами через електронні мережі, переважно Інтернет.

На вітчизняному рівні, правовий статус електронної комерції детально регламентується Законом України «Про електронну комерцію». Так, даний Закон трактує досліджуване нами визначення як: «відносини, спрямовані на отримання прибутку, що виникають під час вчинення правочинів щодо набуття, зміни або припинення цивільних прав та обов'язків, здійснені дистанційно

з використанням інформаційно-комунікаційних систем, внаслідок чого в учасників таких відносин виникають права та обов'язки майнового характеру». Разом із тим, Законом окреслюються наступні принципові засади електронної комерції, а саме: свобода здійснення підприємницької діяльності з використанням інформаційно-комунікаційних систем; свобода вибору контрагентів, електронних засобів, видів і форм діяльності; свобода конкуренції та забезпечення її добросовісності; свобода укладення електронних правочинів; рівність і захист прав учасників електронної комерції; дотримання законодавства та етичних норм; забезпечення якості товарів і послуг; рівність юридичної сили електронних та інших правочинів; доступ до інформації для всіх учасників; можливість обмеження надходження комерційних повідомлень; дотримання законодавства про державну мову [5].

Підкреслимо також, що крім Закону України «Про електронну комерцію», електронні правовідносини також регулюються іншими ключовими нормативними актами, які забезпечують правову основу для розвитку електронного бізнесу.

Так, Закон України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» є важливим елементом правової інфраструктури електронної комерції, оскільки він забезпечує правові підстави для використання електронних підписів, електронних печаток та електронної ідентифікації. Дані інструменти є критичними для підтвердження автентичності електронних документів і транзакцій, які здійснюються в електронному середовищі. Завдяки положенням Акту забезпечується юридична сила електронних правочинів, що дозволяє здійснювати ділову активність у електронній комерції на рівні з традиційними формами взаємодії [6].

Черговим документом, який відіграє не менш важливу роль є Закон України «Про захист прав споживачів». Так, даним Законом закріплюється право споживачів на якісні товари та послуги, а також визначаються умови повернення товарів, в тому числі придбаних в електронній формі. Акт також передбачає обов'язок продавця надати покупцеві повну та достовірну інформацію про товар або послугу, що продається через Інтернет [7].

Варто зупинитися також на Законі України «Про інформацію», який має важливе значення для електронної комерції, оскільки він регулює правовідносини, пов'язані з обробкою, збиранням і поширенням інформації в електронній формі. Акт визначає основні принципи захисту інформації, яка передається через електронні канали, включаючи персональні дані споживачів та комерційну інформацію. Закон також встановлює правила доступу до інформації та забезпечує захист інформаційних прав суб'єктів, що є важливим для забезпечення конфіденційності та правомірного використання даних у процесах електронної комерції [8].

Крім наведених є також низка інших актів, які тим чи іншим способом деталізують правовідносини у сфері електронної комерції. Відтак, дані закони створюють правову основу для розвитку електронної комерції, забезпечуючи належне регулювання правовідносин між суб'єктами господарювання та споживачами, а також захист прав учасників в умовах цифрової економіки.

Що стосується міжнародно-правового унормування сфери електронної комерції, слід зазначити, що ряд міжнародних організацій, таких як Всесвітня організація інтелектуальної власності, Світова організація торгівлі, Комісія ООН з міжнародного торгового права, Міжнародна торгова палата та Організація економічного співробітництва та розвитку, активно займаються створенням ефективної правової бази для регулювання міжнародної комерції. Наприклад, у 1990-х роках СОТ звернула увагу на платформи електронної комерції, визначаючи їх як процес виробництва, розповсюдження, маркетингу та продажу товарів і послуг. Зростання кількості кіберзагроз спонукало Всесвітню організацію інтелектуальної власності спростити реєстрацію ідентифікаторів. Крім того, у 1992 році Комісія ООН з міжнародного торгового права ухвалила модельний закон про електронну комерцію, який національні законодавці інтегрували у свої правові системи, зокрема Австралія та Нова Зеландія визнали його стандартом у своїх юрисдикціях [9].

Підкреслимо, що задля забезпечення ефективного функціонування електронної комерції на міжнародному рівні було розроблено ряд правових актів і стандартів, які спрямовані на регулювання цієї галузі, забезпечення юридичної сили електронних правочинів, захисту прав споживачів та підтримки належного рівня конфіденційності та безпеки даних. Зокрема, нижче наведемо огляд основних міжнародних правових документів, що регулюють електронну комерцію, а саме:

- *Типовий закон ЮНСІТРАЛ про електронну комерцію від 1996 р. з додатковою статтею 5 від 1998 р.* є основоположним для регулювання електронної комерції на міжнародному рівні. Його основна мета — забезпечити юридичну силу електронних документів, укладених контрактів, та

інших правочинів, що здійснюються за допомогою електронних засобів. Типовий закон містить положення щодо рівноцінності електронних і паперових документів, а також засад визнання електронних підписів, забезпечує чіткі правила для здійснення електронних транзакцій та сприяє впровадженню єдиних підходів до регулювання електронної комерції на міжнародному рівні [10];

- *Керівні принципи електронної комерції Організації економічного співробітництва та розвитку*. OECD розробила ці принципи для сприяння розвитку електронної комерції в контексті міжнародної торгівлі та захисту прав споживачів. Основна увага приділяється захисту прав споживачів, конфіденційності персональних даних та забезпеченню відповідальності суб'єктів господарювання в електронному середовищі. Документом регулюється взаємодія між споживачами та підприємцями, сприяючи прозорості транзакцій і забезпеченню ефективних механізмів вирішення спорів у разі конфліктів [11];

- *Конвенція ООН про використання електронних комунікацій у міжнародних контрактах від 2005 р.* Дана Конвенція була розроблена задля спрощення укладення міжнародних контрактів у цифровому середовищі. Основною метою документа є усунення бар'єрів для використання електронних комунікацій у міжнародних угодах, забезпечуючи рівноправність електронних та традиційних контрактів. Конвенція встановлює чіткі правила щодо використання електронних повідомлень у комерційних правочинах і визначає юридичні підстави для їх визнання на рівні міжнародного права, сприяючи гармонізації правових систем різних країн, забезпеченню стабільності та передбачуваності у використанні електронних засобів в межах міжнародної торгівлі [12].

Висновки. Отже, електронна комерція продовжує стрімко розвиватися, вимагаючи ефективного правового регулювання як на національному, так і на міжнародному рівнях. Незважаючи на наявність таких правових актів в Україні, як Закон «Про електронну комерцію» та «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги», існує потреба в подальшій гармонізації з міжнародними стандартами, що є важливим завданням для забезпечення ефективного функціонування електронної комерції в Україні, сприяння безпеці електронних транзакцій і захисту прав учасників ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Маєвська А.А. Електронна комерція і право: навчально-методичний посібник. Х.: 2010. 256 с.
2. Електронна комерція: теоретико-правові засади та сучасний стан в Україні / [В.М. Полях, Н.М. Кривошеєва, В.М. Клочко та ін.]. *ScienceRise*. 2017. № 5. С. 11–17.
3. Царьов Р.Ю. Електронна комерція: навчальний посібник з підготовки бакалаврів. Одеса: ОНАЗ ім. О.С. Попова, 2010. 112 с.
4. Юдін О.М. Системи електронної комерції: створення, просування і розвиток. Полтава: РВВ ПУЕТ, 2011. 201 с.
5. Про електронну комерцію: Закон України від 03.09.2015 р. № 675-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015 р. № 45. Ст. 2344.
6. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги: Закон України від 05.10.2017 р. № 2155-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017 р. № 45. Ст. 5.
7. Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991 р. № 1023-XII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991 р. № 30. Ст. 379.
8. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992 р. № 48. Ст. 650.
9. Firat Çetiner. Law of E-commerce and its Regulations Around the World. URL: <https://www.byarcadia.org/post/law-of-e-commerce>.
10. UNCITRAL Model Law on Electronic Commerce (1996) with additional article 5 bis as adopted in 1998. URL: https://uncitral.un.org/en/texts/ecommerce/modellaw/electronic_commerce.
11. Guidelines for Consumer Protection in the Context of Electronic Commerce. URL: https://www.oecd-ilibrary.org/governance/guidelines-for-consumer-protection-in-the-context-of-electronic-commerce_9789264081109-en-fr.
12. United Nations Convention on the Use of Electronic Communications in International Contracts (New York, 2005). URL: https://uncitral.un.org/en/texts/ecommerce/conventions/electronic_communications.

13. Лазур Я.В. Забезпечення прав і свобод громадян України у сфері публічного управління: адміністративно-правовий механізм: монографія. К.: Четверта хвиля. 2010. 240 с.
14. Лазур Я.В. Поняття, сутність та елементи адміністративно-правового механізму забезпечення прав і свобод громадян у державному управлінні. *Форум права*. 2009. № 3. С. 392–398.
15. Белов Д.М., Белова М.В., Палапа Б.Б. Соціальне підприємництво: поняття та ознаки. *Науковий вісник УжНУ*. Серія «Право». Випуск 75(1). Ч. 1. 2023. С. 149–155.
16. Бисага Ю.М., Белов Д.М., Заборовський В.В. Штучний інтелект та авторські і суміжні права. *Науковий вісник УжНУ*. Серія «Право». Випуск 76(2). Ч. 2. 2023. С. 299–304.